

רציונל היחידה השנייה – המנדט הבריטי

ממנדט בריטי להקמת מדינה - אירועים מרכזים בהתפתחות הבית

הלאומי היהודי בא"י בתקופת השלטון הבריטי (1920-1948).

הפרקים בתוכנית הלימודים "ממנדט בריטי להקמת מדינה" מהווה חוליה משלימה בתוכנית הלימודים של תלמידי תכונת הילה.

מטרתו של חלק זה לצור רצף היסטורי מסיום הפרק הראשון בבחינת הבגרות ותוכנית 12 שנ"ל - "הלאומיות בעמים ובעם ישראל" לפרק השלישי בבחינת הבגרות "בונים מדינה". פרק העוסק באירועים מרכזים בדרך להקמת מדינת ישראל.

יצירת הרצף ההיסטורי תאפשר למורה להתעכב על אירועים ומושגים היסטוריים מרכזים ובאופן זה לבנות את ההקשר ההיסטורי הרחב להבנת התקופות הנלמדות בבחינת הבגרות.

למידה זו תאפשר העמקה באירועים וסוגיות היסטוריות שבמהלך הלמידה השוטפת לבגרות לא תמיד נצא הזמן המתאם לגעת בהם.

לימוד הקשר ההיסטורי ויצירת הרצף ההיסטורי שהביא להקמתה. מאפשר לנו לחבר את תלמידי הילה לתהליך הקמתה של מדינת ישראל ויאפשר לנו לחברם לתולדת הקמת המדינה.

בהתאם לכך, מוצעים מספר שיעורים המתייחסים לתקופת המנדט ממתן מהצהרת בלפור ועד לשנות הארבעים.

במוקד יחידה זו עומדת השאלה כיצד תרם המנדט הבריטי להקמת מדינת ישראל מאז ועד היום?

פרק א. מהצהרת בלפור לכינון המנדט – רקע

מטרות –

יצירת רצף היסטורי בין סיום יחידה הראשונה, לאומיות לחלק השני תקופת המנדט הבריטי – השפעתה על צמיחת מדינת ישראל מאז ועד היום.

מיומנויות: פיתוח כישורים ומיומנויות כלליים (כמו: יישום, השוואה, מיון, קריאה ביקורתית, הסקת מסקנות, הצגת טיעון) וכאלה האופייניים להוראת היסטוריה (כמו: התמצאות בציר זמן).

חומרי עזר - סרטונים²¹

שיעור ראשון: הצהרת בלפור

מטרת השיעור ברמת התוכן: להבין מהי ההצהרה, תוכנה והקשים שבהצהרה.

מטרות ברמת התוכן: הכרת מושגי היסוד: "הצהרה".

מטרות ברמת פיתוח חשיבה והבנה: קריאת טקסט והבנה ברמה בסיסית.

מטרות ברמת מיומנויות למידה: תרגול שאלה וכתובת תשובה - דגש על מילות שאלה, מדרש תמונה, קטע מקור, תרשים זרימה.

הפעילות הציונית בבריטניה במהלך מלחמת העולם הראשונה: במהלך מלחמת העולם הראשונה הפכה בריטניה למוקד חשוב של פעילות ציונית. הציונים הבריטים יצרו קשרים בצמרת השלטון. הם קיוו כי המלחמה ותוצאותיה יסייעו להם להגיש את הציונות: הקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל. ממשלת בריטניה גילתה אהדה לציונות. ההתקרבות בין הציונים והבריטים באה לידי ביטוי בהקמתם של גדודים עבריים שלחמו במסגרת הצבא הבריטי. הבריטים התקדמו ממצרים צפונה לתוך ארץ ישראל והחלו לכבוש אותה.

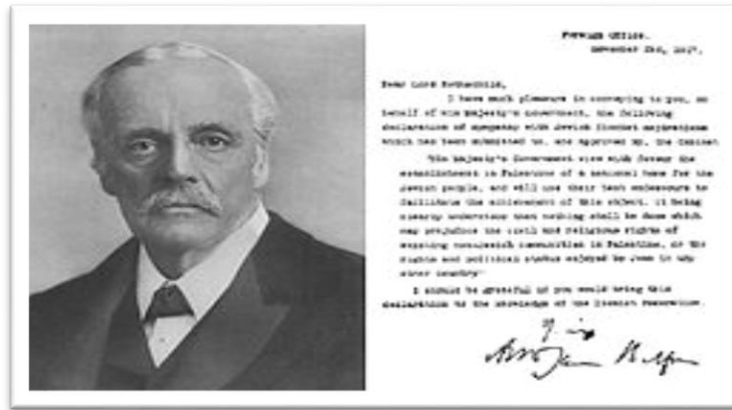
במהלך שנת 1917 החלו מגעים בין הציונים והבריטים על פרסומה של הצהרה שבה תביע בריטניה תמיכה בציונות ותתחייב לסייע בהקמת בית לאומי יהודי. ב-2.11.1917 פרסם שר החוץ הבריטי, בלפור מכתב שנודע כהצהרת בלפור.

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=YmEZ0UOG65M&t=244s> חדשות מהעבר: אלנבי, גירוש

התורכים, המנדט הבריטי

² <https://www.youtube.com/watch?v=mRBwEV-we4o&t=4s> הרקע ההיסטורי להקמת מדינת

ישראל

”ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ותעשה את מיטב מאמציה להקל את השגת מטרה זו, תוך הבנה ברורה שלא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויותיהם האזרחיות והדתיות של הקהילות הלא-יהודיות הקיימות בארץ ישראל, או בזכויות ובמעמד המדיני מהם נהנים היהודים בכל מדינה אחרת.”

הקמת בית הלאומי היהודי לא תפגענה בזכויותיהם של הלא יהודים בארץ ישראל (מדובר בעיקר בערביי הארץ).

הבטחת מעמדם של היהודים בגולה: הבריטים הודיעו כי תמיכתם בהקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל לא תפגע במעמדם של היהודים החיים בגולה.

הקשיים שעולים מנוסח ההצהרה:

למרות שבהצהרה הביעו הבריטים את אהדתם לציונות, מהמסמך אינו ברור וניסוחו המעורפל מעורר קשיים רבים.

טיבו של הבית הלאומי: המושג 'בית לאומי' הינו מושג מעורפל. הבריטים סירבו להגדיר באופן ברור מהו טיבו של הבית הלאומי לעם היהודי.

גבולות הבית הלאומי: ההצהרה קבעה כי יוקם בית לאומי יהודי בארץ ישראל, אולם לא היה ברור האם הבית הלאומי ישתרע על כל שטחי הארץ, או רק על חלקה ומהו גודל החלק הזה.

מחויבות בריטניה להגשמת הציונות: בהצהרה הביעה בריטניה את אהדתה לציונות (רואה בעין יפה) והתחייבה לסייע להקמת בית לאומי יהודי בארץ, אולם הבריטים לא פירטו כיצד יסייעו להקמת הבית הלאומי.

זכויותיהם של העמים באחרים: בהצהרה התחייבו הבריטים לא לפגוע בזכויות שאר העמים בארץ. רוב תושבי הארץ היו ערבים שהתנגדו להקמת בית לאומי יהודי בארץ

וטענו כי זכותם להקים בארץ מדינה ערבית. הבריטים לא הבהירו כיצד יצליחו להקים בית לאומי יהודי בלי לפגוע בזכויות הערבים בארץ.

הקושי	ההצהרה
מדוע קיימת התייחסות ליהודים שנמצאים ברחבי העולם? מי יבחן זאת?	"בית לאומי"
המושג אינו מושג משפטי ברור ומוגדר. בלפור השתמש בו מכיוון שרצה להימנע מהשימוש במושג 'מדינה'.	"רואה בעין יפה" ו"תעשה מיטב מאמציה"
נוסח מעורפל זה מצביע על חוסר מחויבות ומעורר שאלות לגבי המוכנות של בריטניה להתחייב.	"זכויותיהן של עדות לא יהודיות"
האם הכוונה לערבים? מדוע זה לא מצוין במפורש?	"זכויות היהודים בכל ארץ אחרת"
מדוע בארץ ישראל - האם מדובר על חלק שנמצא בארץ ישראל? ההיקף הטריטוריאלי אינו ברור	"בארץ ישראל"

האשימה: קראו בציון את "הצהרת בלפור", סמנו קטטוריות לניתוח ההצהרה; אחרי הקריאה וההבנה צנו על השאלה הבאה:

הסבירו *על פי* אתחומים שונים *על פי* אתוק הצהרת בלפור:

1. מיקומה של ארץ - ישראל על פי ההצהרה:

---

2. כלפי האוכלוסייה הלא יהודית, במית-הלאומי בארץ - ישראל

---

3. כלפי יהודי בריטניה והיהודים בארץ

האינטרסים הבריטים בפרסום הצהרת בלפור

הבריטים פרסמו את הצהרת בלפור מתוך ההנחה כי פרסומה ישרת את האינטרסים של בריטניה בעת המלחמה:

רצון להשיג שליטה באזור לאחר המלחמה: הבריטים ידעו כי אם יתחייבו לסייע להקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל, הם עשויים לקבל את השליטה בארץ ישראל ובאזור בתום המלחמה. הבריטים ידעו כי בתום המלחמה יהיו שיחות שלום בהן יחולקו שטחי האימפריה העות'מנית. הם קיוו כי המחויבות הבריטית להקמת בית לאומי תסייע להם לקבל את השליטה בארץ ובאזור כדי להגשים את מחויבותם. החשש להתבססות צרפתית בסוריה.

התחמקות ממחויבויות קודמות: במהלך המלחמה ניהלו הבריטים מגעים עם הצרפתים וגורמים ערביים על גורל המזרח התיכון. הבריטים העריכו כי פרסום הצהרת בלפור ישחרר אותם מהתחייבויות שנתנו לצרפתים ולערבים.

רצון לזכות בתמיכת יהדות העולם: הבריטים העריכו כי ליהודי העולם יש כוח במדינות רבות. הם קיוו כי הצהרת בלפור תסייע להם להשיג את תמיכת יהודי העולם במדינות השונות, תמיכה שעשויה לסייע להם במלחמה ובהסדרים שאחריה.

חשש מפני הצהרה גרמנית: הבריטים ידעו כי גם בגרמניה פועלת הציונות וחששו כי גרמניה תקדים את בריטניה ותצהיר הצהרה דומה, שעשויה לשבש את התוכניות הבריטיות לשליטה במזרח התיכון.

המשמעות של פרסום ההצהרה

מנקודת מבט ציונית: הצהרת בלפור הייתה ההישג החשוב ביותר של התנועה הציונית עד כה. מאז הקמתה שאפה התנועה הציונית להגיע להסכמה עם מעצמה על הקמת בית לאומי בארץ ישראל (צ'ארטר) – בהצהרת בלפור הצליחה התנועה הציונית להשיג זאת. בנוסף, בריטניה עמדה לכבוש את ארץ ישראל ולשלוט בה. הצהרת בלפור עוררה בקרב הציונים את התקווה כי הציונות עתידה להתגשם בקרוב.

מנקודת מבטם של היהודים המשתלבים: יהודים רבים בעולם לא תמכו בציונות, הם טענו כי על היהודים להישאר במדינותיהם כאזרחים שווים זכויות. היהודים המשתלבים טענו כי היהדות היא דת ולא לאום ומשום כך אין להקים בית לאומי יהודי. יהודים אלו חששו שבמדינותיהם יקראו להם לעבור לבית הלאומי היהודי, לכן הם התנגדו לפרסום הצהרת בלפור וקיוו כי מעמדם במדינותיהם לא ייפגע.

מנקודת מבטם של הערבים: הערבים התנגדו להקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל וקראו להקמת מדינה ערבית. הצהרת בלפור התקבלה בתדהמה ובהתנגדות גדולה בעולם הערבי שהבהירו כי יאבקו בה ולא יסכימו להקמת בית לאומי יהודי בארץ.

קישורים:

1. "עמוד האש" פרק שני. עמוד האש פרק 2 - הערבים מתעוררים.
2. "העמדה הרשמית של הציוניות בתקופת המלחמה+הצהרת בלפור"
<https://www.youtube.com/watch?v=Gv-2jKwo1Fw>
3. אתר תולדות- אתר היסטוריה www.toldot.cet.ac.il
4. אתר תלתן- www.tiltan.cet.ac.il
5. אתר מטה- www.lib.cet.ac.il

*משימת סיכום: אחרי שקראתם, הפנתם ולאמדתם את חשיבות הצהרת
בלפור, השלימו את תרשימ הנרימה והדרכ זאת למדו לזכור את
"הצהרת בלפור וחשיבותה ההיסטורית לציונות."*

הצהרת בלפור

שיעור שני - מהצהרת בלפור עד למנדט

מדינת ישראל ההופכת למנדט בריטי.

לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה (1914-1917/8), החלו הדיונים בדבר עתיד ארץ-ישראל והאזור כולו. ב-19 באפריל 1920 התכנסו בסן רמו שבאיטליה "מדינות ההסכמה" (בריטניה, צרפת, ארצות-הברית, איטליה ויוון וכן יפן ובלגיה) לדיון בחוזה השלום עם תורכיה. באותה ועידה הוחלט להטיל על ממשלת בריטניה את המנדט על ארץ-ישראל, כדי להקים בה את הבית הלאומי ליהודים. החלטה זו אושרה על-ידי מועצת חבר הלאומים שהתכנסה ביולי 1922. החלטה זו נכנסה לתוקף בספטמבר 1923.³

כוונתו המוצהרת של שלטון המנדט הייתה להקים בית לאומי ליהודים בארץ ישראל, ברוח הצהרת בלפור ועל פי הנאמר בכתב המנדט.^[6] למטרה זו עודד כתב המנדט עלייה של יהודים והקצאת קרקעות מדינה להתיישבותם.^[7] עם זאת, ממשלת המנדט הטילה מסיבות שונות הגבלות על העלייה ועל רכישת הקרקעות בידי יהודים, אשר החמירו בשנות התקופה בהדרגה, על פי כללי הספרים הלבנים.⁴

³ <http://www.daat.ac.il/limudim/maamar1.asp?id=1200> דעת

⁴

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%94%D7%9E%D7%A0%D7%93%D7%98_%D7%94%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%98%D7%99

מושגים בסיסים בתקופת המנדט

חבר הלאומים⁵ – ארגון בינלאומי שהוקם לאחר מלחמת העולם הראשונה. אחת ממטרותיו העיקריות הייתה לפתור סכסוכים בין מדינות בעולם באמצעות משא ומתן ולא על ידי מלחמות.

בשנת 1920, במסגרת ההסדרים שהתקבלו לאחר מלחמת העולם הראשונה, הוחלט בוועידת סן-רמו על חלוקת המזרח התיכון לשטחי מנדט. חלק מהאזורים נמסרו לחסות צרפתית וחלק נמסרו לחסות בריטית, הגוף שהיה אחראי על מנגנון זה היה ארגון "חבר הלאומים". בעקבות חלוקה זו הועברה ארץ ישראל לחסות בריטניה.

מנדט – יפוי כוח.

לאחר מלחמת העולם הראשונה קיבלו צרפת ובריטניה מארגון חבר הלאומים שליטה על העמים במזרח התיכון. השליטה נתנה לתקופה מוגבלת, במטרה שהמדינות יסייעו לעמים להקים כלכלה ושלטון עצמי.

"ממשלת המנדט" היא הממשלה הבריטית שפעלה בארץ תחת המנדט שקיבלה מחבר הלאומים החל ב-1922.

"תקופת המנדט" היא התקופה שמאז כניסת הצבא הבריטי לארץ ישראל בקיץ 1917, ועד לסיומו בחצות הלילה שבין ה-14 וה-15 במאי 1948. הושלם ביולי 1922, אז הפך למסמך משפטי בינלאומי מחייב.

---

⁵ <http://tiltan.cet.ac.il/chapter.aspx?nMenuID=6&nChapterID=384> תלתן